

ข้าวเป็นพืชที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีพของชุมชนบนที่สูงทั้งทางด้านความมั่นคงทางอาหาร วัฒนธรรม ประเพณี และเป็นสิ่งแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจด้วย แต่ชุมชนบนที่สูงมักขาดแคลนข้าวสำหรับบริโภคปีหนึ่งๆ 1-2 เดือน เนื่องจากพื้นที่ทำกินมีจำกัด การวิจัยเรื่องวัฒนธรรมการสืบเชื้อพันธุ์ข้าวของเกษตรกรบนที่สูง กรณีศึกษาชุมชนปากะญอบ้านขุนแตะ ตำบลคอยแก้ว อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพภูมิสังคมของเกษตรกรในชุมชนบ้านขุนแตะ และ 2) เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการสืบเชื้อพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในชุมชนบ้านขุนแตะ รวบรวมข้อมูลจากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสนทนากลุ่มย่อย และการเข้าร่วมกิจกรรม

ผลการวิจัยด้านสภาพภูมิสังคมของเกษตรกรในชุมชนบ้านขุนแตะพบว่า ชุมชนปากะญอบ้านขุนแตะ ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลคอยแก้ว อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ บนภูเขาในเขตอุทยานแห่งชาติออบหลวง สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 1,200 เมตร มี สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีที่นาและภูเขาล้อมรอบหมู่บ้าน สภาพอากาศหนาวเย็นอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุด 16.1 องศาเซลเซียส และเฉลี่ยสูงสุด 24.5 องศาเซลเซียส ฝนตกมากที่สุดในเดือนสิงหาคม ประชากรทั้งหมด 557 คนประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปลูกข้าวมีพื้นที่ทำนา ประมาณ 742 ไร่ และไร่ข้าว 76 ไร่ จากพื้นที่ชุมชนตั้งอยู่บนที่สูงมีอากาศหนาวเย็น และอยู่ในเขตป่าสนผสมก่อสภาพดินค่อนข้างเป็นกรด เป็นปัจจัยทางสภาพแวดล้อมที่มีส่วนในการเลือกใช้พันธุ์ข้าวของเกษตรกรให้เหมาะสมกับท้องถิ่นพันธุ์ ข้าวที่เกษตรกรปลูกมี 4 พันธุ์ เป็นข้าวนา 3 พันธุ์ คือ ข้าวเจ้า พันธุ์ ปือ โปะ โละ และ ปือพะทอ ข้าวเหนียวพันธุ์ ปือเนอโม ส่วนข้าวไร่ใช้พันธุ์ปางซาง การทำนาของเกษตรกรบ้านขุนแตะจะเริ่มขึ้นในเดือนพฤษภาคมไปสิ้นสุดในเดือนพฤศจิกายน โดยเริ่มตกกล้าในเดือนพฤษภาคม ปักดำในเดือนมิถุนายน และเก็บเกี่ยวในเดือนพฤศจิกายน ส่วนข้าวไร่เริ่มเตรียมพื้นที่ตั้งแต่เดือนมีนาคม ปลูกในเดือนเมษายนซึ่งเป็นที่ยี่เริ่มต้นฤดูฝน และเก็บเกี่ยวใน

ปลายเดือนตุลาคมถึงต้นพฤศจิกายน ผลผลิตข้าวเปลือกประมาณ 240,000 กิโลกรัม/ปี เฉลี่ย 430 กิโลกรัม/คน/ปี และมีคนส่วนหนึ่งของชุมชนขาดแคลนข้าวปีหนึ่งๆ 1-2 เดือน

ด้านวัฒนธรรมการสืบเชื้อพันธุ์ข้าวของเกษตรกร ชุมชนป่ากะญอบ้านขุนแตะเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ยังมีกระบวนการผลิตอาหารที่อาศัยธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ในครัวเรือนหนึ่งๆ ประกอบด้วย 1-3 ครอบครัว จำนวนสมาชิกที่อาศัยในครัวเรือนมี 3-10 คน ผู้อาวุโสเป็นบุคคลที่คนในครัวเรือนและชุมชนให้ความเคารพนับถือและ ผู้อาวุโสทั้งชายและหญิงจะสอนความรู้ในการคัดเลือกพันธุ์ข้าว สอนการทำงานในไร่นา และสอนการปฏิบัติตนในครัวเรือนและสังคม ผู้หญิงชาวป่ากะญอเป็นผู้ที่มีบทบาทมากในการผลิตข้าวจนถึงบริโภค คือ เป็นผู้เตรียมเมล็ดพันธุ์ ตกกล้า ปักดำ เกี่ยวข้าวคนแรก ตำข้าว ทำความสะอาด หุงต้ม และเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลในคุณสมบัติของข้าวแต่ละพันธุ์ในการตัดสินใจคัดเลือกพันธุ์ข้าวและเก็บรักษามเมล็ดพันธุ์เพื่อสืบเชื้อพันธุ์ไปยังคนรุ่นต่อไปนั้นต้องมาจากทางฝ่ายหญิง ป่ากะญอถือว่าข้าวเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง การมีข้าวในยุ้งฉางหมายถึงความมั่นคงทั้งทางอาหารและเศรษฐกิจในครัวเรือนและชุมชน อาหารอื่นสามารถหาได้ในไร่นาและป่ารอบหมู่บ้านได้ ในชุมชนมีการพึ่งพากันทั้งด้านแรงงานและอาหาร เชื้อถือในเรื่องฤกษ์ยาม สิ่งเหนือธรรมชาติจนเกิดเป็นพิธีกรรมในด้านการผลิตและการดำรงชีวิต

ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเป็นผลต่อเนื่องจากการวิเคราะห์ผลที่ผ่านมาทำให้ทราบปัจจัยการดำเนินชีวิตที่สำคัญของชุมชน คือ ปัจจัยด้านการพึ่งพาทางอาหาร ปัจจัยด้านระบบปลูกพืช ปัจจัยด้านเทคนิควิธีการแปรรูป/การบริโภค และปัจจัยด้านสัตว์เลี้ยง

Rice is essential for livelihood in highland community. It is for food security, culture, tradition and economical status of people. In fact, highland community has shortage supply of rice 1-2 months in a year because of small piece of cultivated land. The investigation was conducted at Pakayore community in Ban Khuntae, Tambon Doikaew, Amphur Jomthong, Chiang Mai. The objectives were to investigate : 1) geographical and sociological conditions and 2) culture of rice varieties descendant. Data collection was done through related documents, observation, non-structured interview, focus group discussion and activity participation.

The results showed that the community was in Obluang National Park valley with 1,200 m above MSL. Maximum temperature was 24.5°C and minimum was 16.1 °C while August was the month of maximum day raining. Total community population was 557 and most of them did subsistence farming, with main activity in rice cultivation. Paddy rice occupied 742 rai while upland rice occupied 76 rai of the community area. Geographical factors effecting rice varieties grown in community were cold climate, pine-oak forest and moderate acid soil. It was found that there were four varieties of rice grown namely: non glutinous were Buepolo and Buepataw, glutinous was Pi-i-nermu and upland rice was Pangsarng. Paddy rice growing season started from May by seedling, transplanting in June and harvested in November. Upland rice started from land preparation in March, drilling in April (early rainy season) and harvested from late October to early November. Total grain production of community was 240,000 kg per year with an average of 430 kg per person per year. Rice produced was not well distributed, part of the community had rice shortage one to two months a year.

Results from the culture of rice varieties descendant showed that Pakayore in Ban Khuntae was still a subsistence farming community that food supply dependent on geographical factors. There were three to ten persons in one family and one to three families in a household. The elderly in a household or community was respected by members. Male and female elderly transferred their knowledge on rice variety selection, agrarian activities and norms in household and community. Female Pakayore planned activities in rice production including seed stock preparation, seedling, transplanting, first harvesting, milling, screening, cooking and be a resource person in dicision-making and conservation of seed stock. Rice is the most essential living factor in Pakayore culture, rice storage in a barn reflects food security, economic status of household and community. Pakayore can trace other sources of food in the field, paddy area and woodland of community. In the community, there are interdependent activities such as labor and food. Ritual activities in community, agrarian activities and livelihood, are based on the belief in auspicious occasions and supernatural power.

Analyzed results from this research made the researcher understand four essential factors in livelihood of the community including: interdependent in food supply, cropping system, food processing/consumption pattern and animal production.